

AMELIA VÁLCARCEL

«Cal traure del campanar el sistema educatiu»

Juan Manuel Játiva Fotografies: Miguel Lorenzo

Amelia Valcárcel (Madrid, 1950) és catedràtica de Filosofia Moral i Política de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), membre del Consell d'Estat i referent del feminisme de la igualtat. Ha estat dues vegades finalista del Premi Nacional d'Assaig amb els llibres *Hegel y la ética* (1987) i *Del miedo a la igualdad* (1993) i, més recentment, ha publicat l'obra *La memoria y el perdón*. Entre 1993 i 1995 fou consellera d'Educació, Cultura, Esports i Joven-tut del govern d'Astúries.

La proporció d'homes i dones que hi ha en el sistema educatiu ens diu res sobre el nostre futur com a societat?

La relació en què estan homes i dones en el sistema educatiu era imprevisible fa un segle. El sistema era senzillament viril i en cent anys les quantitats s'han invertit. Les dones estan adquirint major formació en tots els camps i això, si arriba a consolidar-se, comportaria una transformació antropològica de tal categoria que no m'atrevisc a interpretar-ne les conseqüències. Mai no hem tingut res de semblant en cap societat coneguda. Som una espècie memoriosa, que emmagatzema a la memòria sabers pertinents, i això ha fet que ens constituïm en un èxit. Però mai no ha succeït que canvie el grup principal. És molt rar i no se quina conclusió en traurem.

Com porteu la minorització de la filosofia i, en especial, de la història de la filosofia en la nova llei d'educació?

Espere que això es corregirà, perquè entre altres coses seria una estupidesa. Imaginem que tenim un alumnat

que ha arribat als divuit anys i només el 20% sap qui va ser Descartes. No és possible, perquè quan parlem de la història del pensament i de la filosofia ens referim a un dels registres que ens ha permès secularment entendre com ens hem anat desenvolupant i cap a on, un registre enorme que ni més ni menys conta com s'ha anat acumulant el mateix saber. És com si, per anar a un lloc, llevés les rodes al cotxe. Si calguera alleugerir continguts –que això no passa mai–, se m'acuden molts llocs d'on alleugerir-ne abans que d'aquest, perquè no són útils ni a curt termini ni a mitjà termini. Si no hi ha la filosofia, en quins muscles recau el sentit del món?

Heu escrit que els plans educatius són una de les peces més sensibles que pot tocar un govern i, quan ho fa, no és estrany que s'agiten convulsivament els ressorts socials. És això el que està passant ara i ací?

S'intenta tocar. Cada vegada que ho toques, realment estàs tocant el sistema social i sobretot el que aquest té

«Europa està fabricant gent innovadora des del segle XVIII i ara ha de continuar fent-ho, però en un món global i amb un grau, un ajust i una *finezza* majors»

«Com més competències hages adquirit i una relació més profunda amb el que t'han ensenyat, més útil resultaràs en medis freds com les xarxes»

d'expectativa. És a dir, què pensem que podem fer i on podem arribar. I per això la gent esclata. Jo he conegut diferents ministres d'Educació, no solament com a tals, i als quals per això havia de prestar acatament, sinó en altres contextos. I a tots i cadascun els ho he recordat: compte amb el que portes entre mans, perquè el sismògraf social el té qui porta Educació, no el ministeri d'Economia.

Aleshores, si les coses no es redrecen, a l'últim es pot produir una revolta?

Jo espere que la sensatesa assistirà la gent. Però a mi m'agradaria assistir a un pacte paneuropeu.

És millor que un pacte estatal com el que es va frustrar entre l'anterior govern i l'oposició?

El mínim que fa falta per canalitzar un assumpte que és tan fort i tan gran com ara el sistema educatiu és una programació que dure vint anys, en el mitjà termini, fent-hi després els ajustos que calguen. I ha de ser sot-

mesa a un debat previ bastant obert sobre continguts i sobre mètodes.

Quin tipus de continguts?

Aquests continguts han de ser bastant homogenis i intereuropeus si realment pretenem solidificar la nostra continuïtat com a comunitat política, amb totes les enormes dificultats que té Europa com a comunitat política, pel fet de tenir tal quantitat d'adherències nacionals distintes, siguen idiomàtiques, de tradició pròpia o literària; és a dir, tenint en compte que tots els sabers humanístics europeus són divergents. Per tant, has d'estudiar la teua tradició i la dels altres. Això és un desafiament europeu de la major envergadura.

Però, qui pot afrontar aquest desafiament? Els partits polítics?

A vegades, en el curt termini, els partits es veuen incapaços d'arribar a acords i això passa sobretot per intromissions alienes, com ara en el nostre cas, que posa en evidència la intromissió de l'Església Catòlica en el sistema educatiu. És la gota malaia, és una intromissió constant des de fa dècades. I, com que així no hi ha manera d'arribar a un acord, l'alternativa serà promoure'l des de més amunt, perquè els factors locals no siguin tan rellevants. És a dir, si ens agrada tant com es fan les coses a Finlàndia, doncs fem planificació amb Finlàndia, amb França o amb altres països amb què podem confluïr. Fem realment *cabás* comú amb tot Europa, com quan anàvem a escola i portàvem un maletí on ens havia de cabre tot, i en dèiem *cabás*.

Un *cabás* comú europeu?

Sí, un *cabás* comú per a dues dècades, per saber què podem obtenir del sistema educatiu i ponderar el criteri de ciment social, de cohesió social, amb el d'excel·lència individual, perquè Europa necessita també bones xifres d'excel·lència.

Per desenvolupar un projecte d'aquesta envergadura, fa falta que se sumen més veus a la vostra, no?

Això espere perquè, si no anem en aquesta direcció, el que fem és retrocedir. Necessitem una certa ambició en els fins. No hi ha cosa pitjor que donar la paraula a algú, que s'aprenge la paraula i que es faça una absoluta perversió del contingut.

A quin tipus de paraules vos refereiu?

Per exemple, sostenibilitat. És fantàstic, s'aprèn la paraula i se n'oblida el significat. Des d'aleshores, tens un lloro repetint «sostenibilitat» quan es pot i quan no es pot, perquè creu que pronunciant la paraula es fan miracles.

Amelia Válcárcel, a la Facultat de Medicina i Odontologia de la Universitat de València el passat mes de gener.

Això passa amb la innovació. No es pot anar dient «innovació» sense saber què dintre estàs innovant o què és innovar. Què és el que pot salvar Europa, econòmicament parlant, quan resulta que produeixen més barat a qualsevol altre lloc del planeta i mentre continua havent-hi el decalatge que hi ha entre unes economies i altres, i entre el que cobra la gent en un lloc o en un altre? I et contesten: aguantarem perquè el nostre plus serà la innovació. Molt bé, doncs que em diguen aleshores com fabriquen educativament la gent innovadora.

A la universitat?

Europa està fabricant gent innovadora des del segle XVIII i ara ha de continuar fent-ho, però en un món global i amb un grau, un ajust i una *finezza* majors. Què va fer la gran universitat pública sinó obrir una carrera a la innovació científicotècnica sorprenent? I també humanística. La gran universitat del XIX es va transformar en un motor d'innovació extraordinari. Si no és en les institucions

d'alta educació, que em diguen on sorgeix la innovació. Perquè en un món global es produísca una cosa així i siga un procés continuat i tensional d'innovació, cal traure del campanar el sistema educatiu, però ara mateix, i donar-ne una perspectiva molt àmplia.

Com d'àmplia?

Molt. En aquest sentit hi ha coses que s'han fet molt bé. El programa Erasmus, per exemple. És un invent meravellós, sobretot perquè la gent aprèn a sentir-se part de la mateixa cosa, a valorar també el que és seu i a tirar endavant projectes en equip amb altres persones de fora.

Esteu defensant aquesta diversitat a vegades conflictiva?

És que la nostra diversitat és tan gran que hem d'apostar-hi. Hem de fer d'això, que és la nostra condició, una palanca, perquè és el bo que tenim, l'enorme diversitat europea. Així és la nostra tradició i no ens ha anat malament.

Defenseu la legítima ambició de ser elit en relació amb la docència.

En totes les professions hi ha l'excel·lència. Hi ha la gent mitjana que té molt bon nivell, que és competent, i hi ha la gent excel·lent, també en els docents. Tots recordem el professor o la professora que va ser excel·lent. Què aconseguen aquests professors excel·lents? Saben igualar-te i animar-te perquè còrregues tot sol. Saben fer totes dues coses encara que siguin contradictòries. És més, a un veritable docent vocacional, el que més li agrada és veure córrer sol algú el talent del qual està albirant. La docència és una professió gens superba. El veritable magisteri consisteix sempre a esperar que et superen. La cohesió social ens exigeix no deixar fora ningú; però hem de fer destacar en l'excel·lència com més persones puguem, perquè les necessitem.

Encara que aquesta gent excel·lent, qualificada, se n'haja d'anar fora?

Jo no sé si el que enviarem fora corre cap a l'excel·lència. Trobe que no. El que hi ha ara té a veure amb un món monetàriament no regulat. Tal com jo ho veig, el perill més greu és fragmentar les classes mitjanes des de dins. Les classes mitjanes són les més innovadores, sempre. És mentida que la classe mitjana siga acomodaticia. Les classes altes no han innovat res, perquè dubten que els vaja bé qualsevol innovació i només propicien, a tot estirar, innovacions estètiques. I les classes baixes, per la seua pròpia posició dins el sistema, no tenen capacitat d'innovar. Les classes mitjanes són molt vives, són molt innovadores, sempre se'ls estan acudint coses. Pensem en els països que van ser edificats per classes mitjanes, els Països Baixos, la França revolucionària. Si es produïra una fragmentació en aquest segment, seria terrible en la nostra societat. Per això, qualsevol política econòmica que amenace les classes mitjanes està mal feta.

Doncs sembla que hi som.

Per això estic molt preocupada. Crec que les classes mitjanes ens hem de defensar amb la política. I per això el descrèdit de la cosa pública ens va molt malament.

Heu estat política.

Bo, però he manat poc.

Consellera d'Educació, no està gens malament. Què hauria de passar perquè la política recuperara la credibilitat perduda?

Estem sota mínims. La democràcia només es cura amb més. Com deia Madame Stäel, quan la gent es queixava del segle de les llums. Les llums només es curen amb més llums, no anant cap arrere. La gent que hem educat, de què es queixa? Que una cosa són els valors i una altra les pràctiques. I això no és possible, viure en aquesta hipo-

«La docència és una professió gens superba. El veritable magisteri consisteix sempre a esperar que et superen»

crèsia. Molts dels sobreentesos que van gestar la transició estan caient, perquè la gent s'ho ha cregut i vol més del mateix. I, a més, en una situació d'escanyament econòmic, el malestar social anirà a alguna part, i on si no a la política. A mi m'encanten les xarxes socials i quan em diuen anem a manifestar-nos al Congrés, jo dic: quan us manifesteu davant alguns bancs, us acompanye. Que la política és corrupta, d'acord; però, qui injecta diners en el sistema? Hi havia molts sobreentesos en el pacte que vam signar fa quaranta anys, i alguns, com ara la sistemàtica no indagació en els patrimonis i coses així, no es poden mantenir.

Vos interessen manifestament les xarxes socials, però al mateix temps insistiu en la calor necessària que requereix la presència de l'educador. No és una paradoxa?

Neill va inventar l'escola lliure [l'experiència de Summerhill]. La primera escola neilliana va ser un èxit perquè aplicava una llibertat moderada a una gent que venia d'un sistema summament constrictiu. Sentien aleshores que podien donar el millor d'ells mateixos. Igualment, de les xarxes socials podem eixir amb èxit si venim de l'altre costat amb el treball molt ben fet. Si algú entra a les xarxes socials i no n'ix, es troba en un medi fred en què no s'aprèn res. Com més competències hages adquirit i una relació més profunda amb el que t'han ensenyat, més útil resultaràs en medis freds com les xarxes. En canvi, si hi vas amb res, res no obtindràs. Si no he tingut mai una educació empàtica, en un ambient en què s'aprèn de veritat, i vaig a un medi fred en què tampoc no sé amb qui em relacione, les meues possibilitats de no entendre on sóc ni què val cada cosa són molt grans.

Amelia Valcárcel mostra el seu entusiasme per la xarxa. «No hi ha un instrument com la xarxa», assegura. «M'apassiona. Abans contrastar una dada et costava dos mesos; ara, en canvi, tens a tres clics informacions precises, contrastades i fiables en quantitat de matèries». Això vol dir que «tens un mitjà que pot donar un impuls brutal al saber i també a la democratització del saber». Però, adverteix, «també sap tothom que és més difícil manipular gent llegida i instruïda que gent qui no ho està; per tant, no ha d'estranyar-nos si la xarxa s'ompli de porqueria». ■